

Interne inventarisatie Duurzame zorg en Gezondheid 2025

Wat is de huidige bijdrage van ZonMw aan kennisontwikkeling en
implementatie?

April 2025

Colofon

Met kennis werken aan een goede gezondheid voor iedereen. Daar staat ZonMw voor. ZonMw programmeert en financiert onderzoek en vernieuwing in gezondheid, zorg en welzijn, stimuleert het gebruik van de ontwikkelde kennis en signaleert waar kennis nodig is. ZonMw heeft als belangrijkste opdrachtgevers het ministerie van VWS en NWO.

Voor meer informatie over deze inventarisatie kunt u contact opnemen met het secretariaat via e-mail duurzaamheidgezondheid@zonmw.nl.

Auteurs: Flori Visser, Renata Klop en Paula du Pont
Datum: maart 2025

ZonMw
Laan van Nieuw Oost-Indië 334
Postbus 93245
2509 AE Den Haag
Tel. 070 349 51 11
www.zonmw.nl
info@zonmw.nl

Sociale media

 www.linkedin.com/company/zonmw
 www.youtube.com/ZonMwTV

Samenvatting

ZonMw heeft in december 2022 de Green Deal Duurzame Zorg 3.0 ondertekend. Ter voorbereiding van de ZonMw activiteiten op het gebied van ecologische duurzaamheid is verkend waar mogelijkheden liggen voor kennisontwikkeling en implementatie op het gebied van Duurzaamheid en Gezondheid. Dit is een actualisering van de interne verkenning van januari 2024.

We zijn gestart met een analyse van lopende ZonMw-programma's, de vragen in de kennisagenda's Klimaat en Gezondheid en Planetary Health. Op basis hiervan is per pijler van de Green Deal Duurzame Zorg (GDDZ) én van de pijler Klimaatadaptatie een samenvatting gemaakt, waarin staat aan welke kennis en implementatie behoefte is en waar versterking nodig is. Tevens worden suggesties gedaan ten aanzien van methodiekontwikkeling en ZonMw-procedures.

Kennisontwikkeling en implementatie

Pijler 1: Gezondheidsbevordering patiënten, cliënten en medewerkers (GDDZ)

In een aantal ZonMw-programma's is aandacht voor gezondheidsbevordering van patiënten, cliënten en medewerkers. Er lopen onderzoeken naar het voorkomen van ziekte en het bevorderen van een gezonde leefstijl. Er is echter beperkt aandacht voor de effectiviteit van mitigatie- en adaptatiemaatregelen (op klimaatverandering, biodiversiteit en milieuverontreiniging) en op welke wijze ze effectief kunnen worden geïmplementeerd. Tevens ontbreekt onderzoek naar duurzaamheidsvraagstukken rondom voeding en is er behoefte aan kennis en ervaring met een gezondheid bevorderende leef- en werkomgeving in en rondom (langdurende) zorglocaties.

Pijler 2: CO₂-reductie van gebouwen, energie en vervoer (GDDZ)

Binnen de huidige ZonMw-programma's is er beperkt aandacht voor de kennisvragen in de kennisagenda's op het terrein van CO₂-uitstoot binnen de zorg en gehanteerde meetmethoden. Het is zinvol met de wetenschappelijke verenigingen, de beroepsverenigingen en de werkgroep GDDZ te bespreken welke geïnventariseerde "hotspots" nader onderzoek en/of implementatie vragen en om hier vervolgens projecten op uit te zetten. De kennis die dit oplevert wordt ondergebracht bij het Expertisecentrum Verduurzaming Zorg (EVZ) en kan benut worden in o.a. de (interdepartementale) overleggen van VWS. Verder werkt ZonMw aan het verduurzamen van het onderzoek via de ontwikkeling van subsidievoorwaarden (zie Procedures).

Pijler 3: Verminderen grondstofgebruik en circulariteit (GDDZ)

In Nederland is de zorg verantwoordelijk voor 13% van het grondstofverbruik en voor 4% van al het afval, zoals naalden, medicijnresten en met bloed verontreinigd materiaal.¹ Binnen ZonMw-programma's is nog beperkt aandacht voor circulariteit en het voorkomen van verspilling. Ook de afstemming tussen deze programma's is onvoldoende en kan beter. In lijn met de doelstelling van CO₂-reductie, is behoefte aan onderzoek naar het belang, mogelijkheden en randvoorwaarden om milieu-impact op eenduidige wijze te meten en vast te leggen. Er is behoefte aan (experimenten met) het criterium duurzaamheid in zorgevaluaties. Daarnaast is implementatieonderzoek gewenst naar technische, medisch inhoudelijke en gedragswetenschappelijke aspecten van de invoering van circulair werken in de zorg. De constructies uit het programma Sportinnovator kunnen als inspiratiebron dienen voor de zorgsector

Pijler 4: Verminderen milieu-impact en aanpak medicijnresten (GDDZ)

Medicijnen bevatten stoffen die met name het watermilieu schade toebrengen.² Er zijn aanknopingspunten om binnen bestaande ZonMw-programma's de kennisiaten ten aanzien van medicijnresten in afvalwater te verminderen. Tussen deze programma's, zoals GGG, Citrienfonds, is komende periode goede afstemming gewenst. Het programma Microplastics zou ook aandacht aan emissies vanuit de zorg kunnen besteden.

Pijler 5: Kennis en bewustwording (GDDZ)

¹ Milieu Service Nederland. Zie hier: <https://www.milieuservicenederland.nl/kenniscentrum/afval-in-de-zorg-uitdagingen-oplossingen/>

² Green Deal Duurzame Zorg. Zie hier: <https://www.greendealduurzamezorg.nl/medicijnen/tools/>

Zorgorganisaties hebben een trekkersrol op het gebied van duurzaamheid. ZonMw heeft een agenderende rol en kan VWS en zorgorganisaties in haar programma's, die tot stand komen in samenspraak met veldpartijen, daarbij ondersteunen door op diverse wijzen aandacht te vragen voor duurzaamheid en indien gewenst subsidie-instrumenten in te zetten om duurzaamheid te bevorderen. Waar mogelijk wordt opgetrokken met NWO, ten aanzien van internationale financiers. Het programma Zorg voor Innoveren draagt met de Implementatie en Opschaling Coaches (IOC) een belangrijke bijdrage aan de implementatie van duurzaamheidsinitiatieven op alle vijf de pijlers van de GDDZ.

Pijler 6: Klimaatadaptatie

Er is nog onvoldoende beeld van de gezondheidsgevolgen (positief en negatief) van landelijke klimaatadaptatiemaatregelen en klimaatverandering. ZonMw draagt graag bij aan een goede benutting van bestaande kennis, en kan ontbrekende kennis laten ontwikkelen en toepassen. De kennisagenda en het programmavoorstel Klimaat en Gezondheid bieden een goede basis. Ook door samenwerking in initiatieven bij de NWO, zoals programmering via de Nationale Wetenschapsagenda (NWA) en het Klimaatonderzoek Initiatief Nederland (KIN).

Methodiekontwikkeling

Zowel veldpartijen als ZonMw hebben behoefte aan data om milieu-impact op eenduidige wijze te meten. Hiervoor is de ontwikkeling en harmonisatie van meetmodellen gewenst. Het beoogde ZonMw Kaderprogramma Passende Zorg biedt hier naar verwachting mogelijkheden voor. Daarnaast blijkt de methodiek van de Implementatie en Opschalingscoaches van het ZonMw programma Zorg voor Innoveren van belang voor de implementatie van duurzaamheidsinitiatieven.

ZonMw-procedures

Naast onderzoek doen naar duurzaamheid is ook de aandacht voor de duurzaamheid van het onderzoek van belang. Afgelopen jaar heeft ZonMw ter voorbereiding van het strategisch beleidsplan een visiedocument ontwikkeld waarin de komende jaren samen met veldpartijen zal worden toegewerkt naar het verduurzamen van het onderzoek via subsidievoorwaarden. Enerzijds hoopt ZonMw hierdoor meer bewustzijn te creëren onder subsidieaanvragers en overige betrokkenen. Anderzijds is het doel om subsidieaanvragers aan te zetten tot het verduurzamen van hun onderzoek.

Inhoud

Samenvatting.....	3
1 Inleiding.....	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Definitie	6
1.3 Pijlers van deze inventarisatie	6
1.4 Opzet	6
2 Resultaten van de inventarisatie.....	7
2.1 Kennisontwikkeling & implementatie	7
Pijler 1: Gezondheidsbevordering patiënten, cliënten en medewerkers	7
Pijler 2: CO2-reductie van gebouwen, energie en vervoer	8
Pijler 3: Verminderen grondstofgebruik en circulariteit	9
Pijler 4: Verminderen milieu-impact en aanpak medicijnresten.....	10
Pijler 5: Kennis en bewustwording en internationaal- horizontaal door de thema's heen	12
Pijler 6: Klimaatadaptatie	13
2.2 Methodieontwikkeling.....	15
2.3 ZonMw-Procedures	16

Bijlagen

Bijlage A	Verantwoording rapportage	18
-----------	---------------------------------	----

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

ZonMw heeft in december 2022 de Green Deal Duurzame Zorg 3.0 ondertekend. Ter voorbereiding van haar activiteiten op het gebied van ecologische duurzaamheid is in 2024 verkend wat ZonMw reeds doet op het gebied van duurzame zorg en waar mogelijkheden liggen voor kennisontwikkeling, implementatie, methodiekontwikkeling en ZonMw-procedures. Ook heeft ZonMw in 2024 een visiedocument Duurzame Zorg, preventie en welzijn gemaakt om haar rol ten aanzien van duurzaamheid scherper te formuleren. Begin 2025 verscheen het ZonMw strategisch beleidsplan 2025-2029, met daarin expliciet aandacht voor duurzaamheid als evidente voorwaarde. De aandacht voor duurzaamheid neemt flink toe, daarom is besloten de interne ZonMw inventarisatie van januari 2024 te actualiseren. In deze versie zijn de ontwikkelingen bij ZonMw tot en met januari 2025 meegenomen.

Aan de hand van deze inventarisatie kunnen mogelijkheden voor kennisontwikkeling en implementatie op de juiste plek binnen ZonMw belegd worden. Dit kan zowel binnen een nieuw ZonMw-programma Duurzame Zorg, als binnen bestaande ZonMw-programma's zijn.

1.2 Definitie

Onder duurzame zorg, preventie en welzijn verstaan we:

Het tot een minimum beperken van de negatieve klimaat- en milieu-impact van de sectoren (publieke) zorg en welzijn op de volksgezondheid en leefomgeving (conform de VWS Opdracht tot voorbereiden programmavoorstel Duurzame Zorg, preventie en welzijn dd. 10 okt 2023). Dit is in aansluiting op de doelstellingen van de Green Deal Duurzame Zorg 3.0 (GDDZ 3.0). Daarbij gaat het zowel om klimaatmitigatie als -adaptatie.

1.3 Pilars van deze inventarisatie

[De GDDZ 3.0](#) kent vijf thema's waarop kennisontwikkeling en implementatie gewenst is. Daarnaast is het onderwerp klimaatadaptatie in deze inventarisatie meegenomen, omdat dit onderwerp terugkomt in de kennisagenda's 'Klimaat en Gezondheid' en 'Planetary Health' en nog onvoldoende belegd is in een specifiek ZonMw-programma.

Hiermee komen we op de volgende zes pilars:

1. Gezondheidsbevordering
2. CO2-reductie
3. Verminderen grondstofgebruik en circulariteit
4. Verminderen milieu-impact en aanpak medicijnresten
5. Kennis en bewustwording en internationaal-horizontaal door de thema's heen
6. Klimaatadaptatie

1.4 Opzet

In deze inventarisatie wordt onderscheid gemaakt in:

- Kennisontwikkeling & implementatie
- Methodiekontwikkeling
- Procedures

Bij Kennisontwikkeling & implementatie wordt per pijler een overzicht gegeven van:

- Wat loopt er binnen ZonMw en waar liggen mogelijkheden?
- Wat zijn kennishiaten?
- Samenvatting

2 Resultaten van de inventarisatie

2.1 Kennisontwikkeling & implementatie

Pijler 1: Gezondheidsbevordering patiënten, cliënten en medewerkers

Wat loopt er reeds binnen ZonMw?

Er zijn ZonMw-programma's gericht op Gezonde Leefomgeving (GLO), zoals:

- Preventieprogramma 2023-2026: gericht op het Gezond en Actief Leven Accoord (GALA) en Integraal Zorg Accoord (IZA). Meer gericht op de publieke gezondheidszorg.
- Gezonde Leefomgeving Integrale Aanpak (GLIA): in dit programma staat de vraag centraal hoe gezondheid vanzelfsprekend kan worden meegewogen bij de plannen en inrichting van het ruimtelijke domein.
- Leefstijlcoalitie: gericht op leefstijlinterventies binnen de curatieve zorg.
- Gewoon Bijzonder: beperkt aandacht voor duurzaamheid, maar richt zich wel op de invloed van de fysieke leefomgeving op het gedrag van mensen.

Er zijn ook programma's gericht op het bevorderen van zelfstandigheid/zelfmanagement van patiënten (in de thuissituatie), zoals:

- Actieonderzoek innovatieve zorg
- Huisartsgeneeskunde en Ouderengeneeskunde
- Verpleging en Verzorging (passende zorg, professionalisering/behoud zorgprofessionals)
- Paramedisch onderzoek

In een aantal programma's is aandacht voor voeding:

- Het COVID19-programma heeft een project gehad over gezond voedsel en de voedselketen voor kinderen, [Het Eetschap](#).
- Het [Joint Programming Initiative 'Healthy Diet for a Healthy Life'](#) (JPI HDHL) speelt een coördinerende rol in de internationale afstemming van onderzoek naar determinanten van voedingsgedrag en bewegen, gezonde en duurzame voeding en voedselproductie en de rol van voeding bij (voeding gerelateerde) chronische ziekten, zoals diabetes en hart- en vaatziekten. Door partner te zijn van JPI HDHL maken wij deel uit van [FOODPathS](#) en [CLEVERFOOD](#) en leveren wij een bijdrage aan een gezond, duurzaam, veilig en eerlijk Europees voedselsysteem.
- Ook is het JPI HDHL programma verantwoordelijk voor het monitoren van 2 van de 3 projecten (namelijk de projecten [Monitoring the safe introduction of Novel foods \(MoSIN\)](#) en [FITTER: dietary fiber to target adverse effects of cancer treatment](#)) binnen de ronde Veilige en Gezonde Voeding en Voedselsystemen. Het doel van deze ronde is het stimuleren van onderzoek naar innovatieve voedselsystemen die gezond en veilig voedsel produceren voor de huidige en toekomstige bevolking.
- Daarnaast coördineert ZonMw het Coordination and Support Action (CSA) project HDHL Food4Health, dat gericht is op het verbinden van onderzoek, industrie, beleid en maatschappij. Door samenwerking en kennisuitwisseling te bevorderen, wil HDHL Food4Health een verschuiving naar gezondere en duurzamere voedselsystemen stimuleren, wat uiteindelijk zal bijdragen aan een betere volksgezondheid en milieuduurzaamheid.
- Binnen de LSH-programma's Partnership Diabetes en Create Health lopen verschillende projecten over shop- en eetgewoonten en diabetespatiënten.
- In de Vernieuwingsimpuls Veni 2020 is een project gehonoreerd over intensive care-patiënten en het effect van licht en voeding op de circadianse klok.
- Eén project binnen het programma GLIA, namelijk het project [Gezonde Voedselomgeving als Complex Vraagstuk](#), houdt zich bezig met de voedselomgeving.

Tot slot is er ook een programma dat zich focust op gezondheidsbevordering door middel van regionale samenwerking, namelijk:

- Ondersteuning Regionale Samenwerking: dit programma is in 2024 gestart om bij te dragen aan de realisatie van de IZA-ambities rond regionale samenwerking, door ondersteuning te bieden bij het opzetten en verstevigen van samenwerking van regio's en door de benodigde kennis te ontwikkelen en delen voor een transformatie naar een nieuw gezondheidssysteem.

Hiermee biedt dit programma mogelijkheden voor ontwikkeling op het gebied van gezondheidsbevordering.

Wat zijn kennishiaten?

- Welke mitigatie- en adaptatiemaatregelen zijn effectief en kunnen op effectieve wijze worden geïmplementeerd?
- Voeding: welke voeding is echt duurzaam en hoe kan benodigde gedragsverandering worden bereikt?
- Hoe kan kennis en ervaring met gezondheid bevorderende leef- en werkomgeving in en rondom zorglocaties worden toegepast en uitgebreid?
- Hoe realiseer je gedragsverandering in relatie tot klimaatadaptatie en klimaatmitigatie?
- Wat is de effectiviteit van maatregelen in het fysiek domein met betrekking tot klimaat gerelateerd gedrag?
- Op welke manier kan een voedsel-/ energie-/ mobiliteitstransitie plaatsvinden?
- Wat is de perceptie en het gevoel van urgentie onder beleidsmakers en vertegenwoordigers uit de gezondheidssector?

Samenvatting

In een aantal ZonMw-programma's is aandacht voor gezondheidsbevordering van patiënten, cliënten en medewerkers. Er loopt al onderzoek naar het voorkomen van ziekte en het bevorderen van een gezonde leefstijl. Er is echter beperkt aandacht voor de effectiviteit van mitigatie- en adaptatie maatregelen op klimaatverandering, biodiversiteit en milieuverontreiniging en op welke wijze ze effectief kunnen worden geïmplementeerd. Tevens ontbreekt onderzoek naar duurzaamheidsvraagstukken rondom voeding en is er behoefte aan kennis en ervaring met een gezondheid bevorderende leef- en werkomgeving in en rondom (langdurende) zorglocaties.

Pijler 2: CO2-reductie van gebouwen, energie en vervoer

Wat loopt er reeds binnen ZonMw?

Binnen de huidige programma's is zeer beperkt aandacht voor kennisontwikkeling en implementatie ten behoeve van pijler 2. Het programma dat hier nog het meest bij aansluit, is het programma de Juiste Zorg op de Juiste Plek, waarbij aandacht is voor het beperken van het aantal reisdrevingen. Dit programma zit echter in een afrondende fase en zal geen vervolg meer krijgen.

Naast programmering op het gebied van duurzaamheid is sinds het nieuwe ZonMw beleidsplan 2025-2029 aandacht voor duurzaamheid van het onderzoek. Denk bijvoorbeeld aan het verminderen van reisdrevingen, gebruik van duurzame laboratoria (Green Labs) en het benutten van/verwijzen naar experts op het gebied van duurzaam onderzoek doen. ZonMw denkt hier verder over na met NWO en ook in internationaal verband, onder andere met EViR (zie het hoofdstuk "ZonMw-Procedures").

Wat zijn kennishiaten?

In de agenda's worden kennishiaten genoemd op het gebied van de mondiale milieuveranderingen door de gezondheidszorg en public health.

- Er is onvoldoende zicht op de broeikasuitstoot van (alle onderdelen van) de zorgsector.
- Er is onvoldoende zicht op de effectiviteit van maatregelen voor CO2-reductie.
- Er is behoefte aan een carboncalculator en een toegankelijke opslag van deze berekeningen voor hergebruik van data. Hier ligt een mogelijke relatie met de Life Cycle Analysis bij circulair werken.

Via de GDDZ wordt al samengewerkt op het gebied van het beperken van de uitstoot broeikasgassen door de zorgsector.

- Welke maatregelen kunnen er genomen worden? Niet alleen technologische oplossingen.
- Welke maatregelen zijn het meest (kosten-)effectief?
- Hoe kan de zorgsector een goede afweging maken tussen gezondheid en duurzaamheid wat CO2 betreft?
- Wat is de verwachte ontwikkeling in zorgvraag bij klimaatverandering en gerelateerde CO2-voetafdruk?

- Ook is er behoefte aan de harmonisatie van meetmethoden.

Er wordt gepleit aan te sluiten bij de door de wetenschappelijke verenigingen geïnventariseerde richtlijnen en de in de Green Deal afgesproken routekaarten die de meeste impact hebben, de zogenoemde “hot spots”.

Samenvatting

Binnen de huidige ZonMw-programma's is er beperkt aandacht voor de kennisvragen op het terrein van CO₂-uitstoot en gehanteerde meetmethoden. Het is zinvol met de wetenschappelijke- en beroepsverenigingen en de werkgroep GDDZ te bespreken welke geïnventariseerde “hotspots” nader onderzoek en implementatie vragen. De kennis die dit oplevert wordt ondergebracht bij het EVZ en kan benut worden in onder andere de (interdepartementale) overleggen.

Verder werkt ZonMw aan het verduurzamen van het onderzoek via de ontwikkeling van subsidievoorwaarden (zie het hoofdstuk “ZonMw-Procedures”).

Pijler 3: Verminderen grondstofgebruik en circulariteit

Wat loopt er reeds binnen ZonMw?

- Bij het programma Goed Gebruik HulpmiddelenThuis (GGHT) is in de subsidieoproepen expliciet aandacht voor milieu-impact. Duurzaamheid van hulpmiddelen wordt daarin namelijk als criterium meegenomen in het beoordelen van subsidieaanvragen. De [herbruikbare blaaskatheter](#) heeft in 2020 de publieksprijs Duurzame Zorgprofessional gewonnen.
- Bij LSH/Zorg voor Innoveren is aandacht voor implementatie via coaches, het organiseren van afvalscheiding workshops en de opschaling van Green teams.
- Binnen het programma Klimaat en Gezondheid loopt een pilotproject gericht op het vaststellen van de milieu-impact van een ziekenhuisbehandeling.
- ZonMw (GZB) voert de monitoring uit van een NWA-onderzoek op Routes door Consortia-project (ORC) dat gericht is op de ontwikkeling van strategieën in ziekenhuizen die circulair, veilig en schaalbaar zijn.
- Het vervolgprogramma Citrienfonds 3.0 is in 2024 gestart. Binnen dit programma is het grote project ‘[Samen de zorg vergroenen](#)’ opgezet, dat als doel heeft om de milieu-impact van de zorg te verlagen en bewustwording en gedragsverandering van zorgverleners op verpleegafdelingen te borgen, door effectief bewezen duurzaamheidsinitiatieven op verpleegafdelingen van ziekenhuizen te implementeren en door niet-passend geneesmiddelgebruik in het ziekenhuis te verminderen
- Via het programma Kwaliteitsgelden gaat de NVOG een groene thermometer ontwikkelen waarmee de milieu-impact van duurzame interventies gemeten kan worden. De focus zal liggen op het verminderen van CO₂-uitstoot, afval verminderen en circulair werken, impact door energie en transport en medicatiebelasting.
- Via het programma Kwaliteitsgelden heeft de SKMS het Uitvoeringsplan Green Deal Duurzame Zorg voor wetenschappelijke verenigingen opgezet. Daarin zal binnen de oogheelkunde een uitvoeringsplan gemaakt worden met welke verduurzaming van de zorg gerealiseerd kan worden. Deze uitvoeringsplannen zullen vervolgens als blauwdruk dienen voor andere wetenschappelijke verenigingen.
- Via het programma Kwaliteitsgelden heeft de SKMS middelen beschikbaar gesteld voor de ontwikkeling van een [kennisagenda duurzaamheid](#).
- Het programma Sportinnovator, dat momenteel wordt doorontwikkeld, heeft duurzaamheid als [een van drie ambities](#). Het programma heeft aandacht voor het verminderen van grondstofgebruik en circulariteit door zich onder meer toe te leggen op een

Innovatiechallenge³, Regionale CIRCO tracks⁴ en het aanjagen van de samenwerking met gemeenten⁵. Deze constructies kunnen als inspiratiebron dienen voor de zorgsector.

- In het beoogde Kaderprogramma Passende Zorg is aandacht voor duurzaamheid als onderdeel van waardegedreven zorg. Hierin zal ook aandacht zijn voor vermindering van grondstofgebruik en circulariteit.
- Dit geldt ook voor het programma Academische Werkplaatsen Huisartsenzorg, waarin wordt onderzocht wat de mogelijkheden zijn om duurzaamheid vanuit de kennisinfrastructuur voor de huisartsenzorg te stimuleren en te ondersteunen.

Wat zijn kennishiaten?:

Er liggen enorme uitdagingen bij de ondertekenaars van de GDDZ om circulair en spaarzaam met grondstoffen en materialen te werken. In de kennisagenda's wordt gewezen op de ontbrekende kennis om deze doelen te bereiken. Het aantal concrete kennishiaten specifiek over de gezondheidszorg is beperkt. Er is behoefte aan kennis over technische, medisch inhoudelijke en gedragswetenschappelijke aspecten van de invoering van circulair werken in de zorg.

- Welke maatregelen kunnen er genomen worden? Niet alleen technologische oplossingen.
- Welke maatregelen zijn het meest (kosten-)effectief?
- Hoe kan de zorgsector een goede afweging maken tussen gezondheid en duurzaamheid?

Samenvatting

Binnen een aantal ZonMw-programma's is beperkt aandacht voor circulariteit en het voorkomen van verspilling. In lijn met de doelstelling van CO2-reductie, is er behoefte aan onderzoek naar het belang, de mogelijkheden en de randvoorwaarden om milieu-impact van gebruik van grondstoffen en inzet van hergebruik van materialen op eenduidige wijze te meten en vast te leggen. Er is behoefte aan (experimenten met) het criterium duurzaamheid in zorgevaluaties. Daarnaast is implementatieonderzoek gewenst naar technische, medisch inhoudelijke en gedragswetenschappelijke aspecten van de invoering van circulair werken in de zorg. De constructies uit het programma Sportinnovator kunnen als inspiratiebron dienen voor de zorgsector.

Pijler 4: Verminderen milieu-impact en aanpak medicijnresten

Wat loopt er reeds binnen ZonMw?

- Het programma Microplastics & Health onderzoekt de gezondheidsrisico's van micro- en nanoplastics (MNP). Daarnaast is er aandacht voor mogelijke oplossingen voor het (micro)plasticsprobleem, zoals minder schadelijke materialen, gedragsinterventies, en circulariteit. Dit vindt tot nu toe buiten het zorgdomein plaats. Een mogelijkheid is om daarin specifiek te zoeken naar oplossingen in de publieke gezondheid, *cure* en *care*. In deze sectoren worden forse hoeveelheden plastics (zowel medisch (disposables), als niet-medisch ((voedsel)verpakkingen) gebruikt. Die leiden bij hun gebruik in het gezondheidsdomein, en in hun verdere lot, tot MNP bij de patiënt en onze leefomgeving (het milieu). In de zorg is al veel aandacht voor het reduceren van plastics gebruik. Daar ligt een kans om ook specifiek aandacht te besteden welke materialen bijdragen aan MNP emissies naar het milieu, en de gezondheidsgevolgen daarvan. Een relevante vraag is bijvoorbeeld welke alternatieven er zijn voor bepaalde plastics toepassingen met het oog op milieubelasting, hygiëne en kosten.

³ Innovatiechallenge: Sportinnovator stelt middelen beschikbaar voor een track waarin oa ondernemers en andere partijen in de keten worden uitgenodigd na te denken voor het herontwerpen van producten en verdienmodellen mbv de Circo methodiek Via sportinnovator kan aan training worden deelgenomen en wordt de doorontwikkeling gefinancierd. Zie hier:

<https://challenges.sportinnovator.nl/nl/spoin/circulaire-sportmaterialen-ontwikkelen/brief> Zie ook <https://www.duurzamesportsector.nl/nieuwjaarsbericht-innovatieplatform-duurzame-sportsector/> en <https://www.duurzamesportsector.nl/nieuws/buyer-group-circulaire-sportaccommodaties/>

⁴ regionale CIRCO tracks bv op het gebied van sportkleding en speeltoestellen. Dit soort tracks worden gefinancierd door ROM's zoals OOSTNL of LIOF. Sportinnovator stimuleert tracks en legt verbindingen met v Brightlands Sportinnovator campus in Limburg Er zijn 20 sportinnovatie centra in NL, twee met expertise op duurzaamheid en circulariteit.

⁵ het aanjagen van regionale samenwerking mbv trainingen van de RVO (circulair aanbesteden). Er is een platform duurzame gemeenten (de voorop willen lopen tav duurzame sportaccommodaties). Sportinnovator stimuleert het circulair inkopen van gemeenten en financiert gedeeltelijk de community manager van de gemeenten. Zie hier:

<https://www.sportinnovator.nl/nieuws/twaalf-gemeenten-werken-samen-in-innovatieplatform-duurzame-sportsector/>

- Vanuit het programma Sportinnovator is ook aandacht voor reductie van milieu-impact, bijvoorbeeld rond sportvelden, zoals milieuvriendelijke alternatieven voor pesticiden, rubbergranulaat en kunstgras.
- Vanuit het programma Antimicrobiële Resistentie (AMR) is aandacht voor de reductie van antimicrobiële resistentie via One Health aanpak en onderzoek naar afvalwaterstromen van veehouderij en zorginstellingen Zorginstellingenwaterstromen (programma AMR).
- Vanuit het Programma Goed Gebruik Geneesmiddelen (GGG) 2024-2027, wat zich expliciet richt op medicijnen, is aandacht voor de GDDZ en wordt duurzaamheid uitgevraagd als aandachtspunt in de subsidieoproep. Er moet nog geëvalueerd worden in hoeverre dit geresulteerd heeft in daadwerkelijke verduurzaming van de projecten.
Wel toont een project gericht op de heruitgave van het middel orale oncolytica aan dat dit haalbaar is, leidt tot kostenbesparingen, potentiële reductie van de milieupact en dat dit breed gedragen wordt door patiënten en stakeholders. De projectgroep zet zich samen met stakeholders in goedkeuring te krijgen om van deze interventie standaardzorg te maken. Op het jaarlijkse GGG-congres is inmiddels twee keer een parallelsessie geweest over duurzaamheid in geneesmiddelenzorg. De laatste sessie vond plaats in maart 2023. Daar presenteerden de VIG, NVZA en NHG over hun plannen en werkzaamheden op dit vlak.
- Duurzaamheid zal in de toekomst gaan meewegen bij pakketbeslissingen van de zorgverzekering (zie Verbetering en verbreding toets op basispakket (VVTB) van het Zorginstituut), met gevolgen voor het benodigde onderzoek om een pakketbeslissing te kunnen nemen. Een goede aansluiting en afstemming tussen het Zorginstituut en relevante ZonMw-programma's als GGG en het beoogde Kaderprogramma Passende Zorg zijn daarom belangrijk.
- Het vervolgprogramma Citrienfonds 3.0 is in 2024 gestart. Binnen dit programma is het grote project '[Samen de zorg vergroenen](#)' opgezet, dat als doel heeft om de milieu-impact van de zorg te verlagen en bewustwording en gedragsverandering van zorgverleners op verpleegafdelingen te borgen, door effectief bewezen duurzaamheidsinitiatieven op verpleegafdelingen van ziekenhuizen te implementeren en door niet-passend geneesmiddelgebruik in het ziekenhuis te verminderen
- Binnen het programma (Joint Programming Initiative on Antimicrobial Resistance) JPIAMR wordt er wel aandacht besteed aan voorkomen van medicijn(resten) in (afval)water en/of milieu. Bijvoorbeeld in een internationale subsidieoproep zoals [Aquatic Pollutants](#), waar Nederland helaas niet in mee kon doen vanwege gebrek aan geld, en via projecten gericht op de omgeving, zoals het project [PhageLand](#). Ook voor de opvolger van dit EU-partnership; One Health AMR staat omgeving op de agenda. Zie onder andere de [SRIA](#).
- Via het programma Kwaliteitsgelden zal de NVOG een groene thermometer ontwikkelen, waarmee de milieu-impact van duurzame interventies gemeten kan worden. De focus zal liggen op het CO2-uitstoot en afval verminderen, circulair werken, impact door energie en transport en medicatiebelasting.
- Het PharmaNL programma, dat is opgezet naar aanleiding van het door het Nationaal Groeifonds gehonoreerde PharmaNL-voorstel, omvat 2 programmalijnen: Shared Development Infrastructure (SDI) en Human Capital Growth (HCG). Voor de programmalijn SDI zal in de aankomende subsidieoproep het verduurzamen en verminderen van milieubelasting van infrastructuur een van de 5 thema's zijn waar aanvragers subsidie voor kunnen aanvragen.

Wat zijn kennishiaten?

Er liggen diverse kennishiaten op het gebied van milieuverontreiniging en Public Health.

Er ontbreken in het algemeen integrale effectschattingen, klimaat, biodiversiteit en klimaatverontreiniging, alsmede de behoefte aan de ontwikkeling van effectieve vormen van gedragsverandering van professionals en burgers.

Samenvatting

Er zijn aanknopingspunten om binnen bestaande ZonMw-programma's de kennishiaten ten aanzien van medicijnresten in afvalwater te verminderen. Tussen de programma's zoals Goed Gebruik Geneesmiddelen, het Citrienfonds en het beoogde Kaderprogramma Passende Zorg is komende jaren goede afstemming gewenst. Het programma Microplastics zou ook aandacht aan emissies vanuit de zorg kunnen besteden.

Pijler 5: Kennis en bewustwording en internationaal- horizontaal door de thema's heenWat loopt er reeds binnen ZonMw?

- ZonMw ondersteunt de verduurzaming van de zorg met behulp van kennisontwikkeling. Tevens brengt ZonMw stakeholders bij elkaar zodat ze van elkaar kunnen leren. Dit staat beschreven in het [interview met Véronique Timmerhuis](#) en verscheen in de klimaatweek van november 2023. Dit interview is mogelijk gemaakt vanuit de programma's Dementie en Topzorg, mede om de bewustwording te vergroten.
- In 2024 heeft ZonMw het Visiedocument Duurzame Zorg, preventie en welzijn ontwikkeld met aandacht voor A) Stimuleren van kennisontwikkeling, -benutting en -infrastructuur op het gebied van duurzaamheid en B) Met subsidievoorwaarden stimuleren dat ZonMw gefinancierde projecten duurzaam worden uitgevoerd. Dit visiedocument is behulpzaam bij het verankeren van duurzaamheid in het programmaportfolio.
- Sinds 2024 werkt ZonMw samen met NWO op het gebied van duurzaamheid. Er worden gezamenlijk werkbezoeken afgelegd en er wordt samengewerkt in een pilot naar de duurzaamheid van medisch onderzoek.
- In het [programma Paramedische Zorg 2023-2026](#) is er over nagedacht om aandacht te besteden aan alle pijlers van de GDDZ 3.0. Hoewel dit in de praktijk uiteindelijk nog niet is uitgevoerd, heeft dit geleid tot inspiratie dat ZonMw in haar programma's waar standaarden en richtlijnen worden ontwikkeld kan verwijzen naar het Toetsingskader kwaliteitsstandaarden en meetinstrumenten 3.0, waar milieu-impact wordt meegenomen als onderdeel van de beschrijving van goede kwaliteit van zorg. In de praktijk worden niet alle kwaliteitsstandaarden en richtlijnen voor opname in het register aangeboden, maar wellicht kan dit Toetsingskader wel een inspirerend criterium zijn voor de opstellers.
- Het programma Verpleging & Verzorging (V&V) heeft tijdens de V&V netwerkbijeenkomst in voorjaar 2023 de Duurzame verpleegkundige marktkraam gefaciliteerd. Dat bleek een mooie stimulans om tot de Stichting Duurzame Verpleegkunde te komen. Verder wordt in de subsidierondes van dit programma duurzaamheid als specifiek relevantiecriteria meegenomen.
- ZonMw kan matchmaking-/ netwerkbijeenkomsten organiseren, waar partijen hun plannen presenteren, ze kunnen aangeven welke expertise ze nog zoeken en eventueel bij elkaar aansluiten. Dit is succesvol gebeurd binnen het programma Klimaat en Gezondheid en heeft uiteindelijk geleid tot de honorering van [drie pilotprojecten](#).
- ZonMw kan subsidie-instrumenten inzetten die specifiek gericht zijn op kennisontwikkeling en implementatie op thema's van Klimaat en Duurzaamheid. Denk aan onderzoek- en ontwikkelprojecten, klinische fellows, sustainability science officers en kennisvouchers (laagdrempelig subsidie-instrument om goede voorbeelden te verspreiden met behulp van experts).
- ZonMw kan met subsidievoorwaarden de bewustwording van projectleiders vergroten en ook in voortgangs- en eindverslagen de aandacht voor kennisontwikkeling en bewustwording vergroten.
- Binnen een aantal programma's wordt gewerkt met leernetwerken of academische werkplaatsen. Hierin werken professionals en organisaties, patiënten, kennisinstituten, (medisch) technologen, bedrijven en gemeenten in variabele samenstelling domein overstijgend samen. Dit draagt bij aan bewustwording, kennisdeling en implementatie van resultaten uit projecten. ZonMw vraagt partijen samen te werken en creëert hiervoor de juiste randvoorwaarden.
- ZonMw is aangesloten bij de in 2023 opgerichte werkgroep Sustainability van EviR, de internationale organisatie van onderzoek financiers, om goed zicht te houden op actuele internationale ontwikkelingen en waar mogelijk gezamenlijk op te trekken. In 2025 voert ZonMw het secretariaat van EviR.
- In de ZonMw-verkenning Programmering Duurzame Zorg is in 2022 reeds gewezen op de diverse kennisplatforms die ontwikkeld zijn. Eind 2023 zijn er drie platforms: RIVM, MPZ en inspiratieplatform GZA. Het verbeteren van deze platforms voor kennisdeling is belangrijk, ook omdat ze een bron zijn voor nieuwe kennishiaten.
- Vanuit het programma Zorg voor Innoveren zijn coaches gefinancierd voor implementatie en opschaling (IOC) voor alle vijf de pijlers van de GDDZ. Hiervoor was veel belangstelling (120

aanvragen) en zijn uiteindelijk 70 subsidies verstrekt, vooral aan VVT's en ziekenhuizen. In 2025 vindt er opnieuw een ronde plaats. In totaal is er ca. 3 miljoen beschikbaar.

Wat staat als kennishiaat in de kennisagenda's en loopt geen onderzoek op binnen ZonMw?

Er zijn veel kennishiaten op het gebied van gedragsverandering op individueel en collectief niveau. Dit onderdeel van de Green Deal kan ondersteund worden door bestaande kennis over effectieve communicatiestrategieën te bundelen. Er moet geïnvesteerd worden in de ontwikkeling van Planetary Health onderwijs, ook interdisciplinair.

Samenvatting

Zorgorganisaties hebben een trekkersrol op het gebied van duurzaamheid. ZonMw heeft een agenderende rol en kan VWS en zorgorganisaties in haar programma's, die tot stand komen in samenspraak met veldpartijen, daarbij ondersteunen door op diverse wijzen aandacht te vragen voor duurzaamheid en indien gewenst subsidie-instrumenten inzetten om duurzaamheid te bevorderen. Waar mogelijk wordt opgetrokken met NWO, ook ten aanzien van internationale financiers. Het programma Zorg voor Innoveren draagt met de Implementatie en Opschaling Coaches (IOC) een belangrijke bijdrage aan de implementatie van duurzaamheidsinitiatieven op alle vijf de pijlers van de GDDZ.

Pijler 6: Klimaatadaptatie

Wat loopt er reeds binnen ZonMw?

- Klimaatadaptatie biedt kansen (en bedreigingen) voor de volksgezondheid. De ZonMw-kennisagenda [Klimaat en Gezondheid](#) schetst welk beleidsondersteunend onderzoek daarvoor nodig is. Met eigen middelen zijn drie kortlopende pilotstudies uitgevoerd en afgerond die aandacht hebben voor:
 1. in welke mate de mens fysiologisch kan omgaan met hitte;
 2. hoe allergieklachten zijn te beperken bij het plaatsen van meer groen;
 3. mitigatie: reductie van de CO₂-voetafdruk van de zorg.De eerste twee pilotstudies hebben gecombineerd een vervolg gekregen in het programma [GoHot](#). Een vervolg op de pilotstudie over allergieklachten kan bijdragen aan een gezondere leefomgeving en betere kwaliteit van leven voor hooikoortspatiënten. Daarnaast kan het pollenvoorspellingsmodel landelijk uitgerold worden.
- Naast deze studies lopen er binnen ZonMw verschillende projecten op het programma Gezonde Leefomgeving Integrale Aanpak (GLIA), waarin gekeken wordt naar de effecten van adaptie op hittestress. Deze projecten zijn: [Hardenberg sociaal en klimaatbewust](#), [Eerlijke hitte in de stad](#), [Toepassen van kennis over preventie van huidkanker en hittestress in gemeenten](#) en [LivingLab Wijkaanpak hitte](#). Ook lopen er 30 kleine impulstrajecten, waarvan een deel aan de slag gaat met het thema hitte. Projecten als deze kunnen waardevolle informatie opleveren over hittetolerantie van kwetsbare groepen. Kennis hierover draagt bij aan het optimaliseren van de hitteplannen en de gerichtere adviezen naar kwetsbare groepen.
- Binnen het programma Huisartsgeneeskunde en Ouderengeneeskunde (HGOG) loopt sinds 2024 ook een project dat zich bezighoudt met hittestress, namelijk het project [Heat stress in the context of environmental justice](#). Dit project richt zich ook op kwetsbare groepen en op ongelijkheid op het gebied van omgaan met hittestress.
- Daarnaast is ZonMw verantwoordelijk voor het monitoren van [twee projecten](#) in de Nationale Wetenschapsagenda (NWA) die de effectiviteit en gezondheidseffecten van klimaatadaptatie maatregelen onderzoeken en is ZonMw betrokken bij het Klimaatonderzoek Initiatief Nederland (KIN).
- Ook loopt er vanuit het programma Kwaliteitsgelden een subsidieaanvraag die als doel heeft om verpleegkundigen, verzorgenden en verpleegkundig specialisten de transitie naar een duurzame(re) werkwijze binnen het verpleegkundig vakgebied te faciliteren.

Wat staat als kennishiaat in de kennisagenda's en loopt geen onderzoek op binnen ZonMw?

De kennisagenda Klimaat en Gezondheid heeft de kennisbehoeften vanuit beleid en praktijk als uitgangspunt, en biedt een routekaart voor een ZonMw-programma Klimaat en Gezondheid. Tot

heden is het project [GoHot](#) programma de enige opdracht vanuit het Rijk om de kennisagenda uit te voeren.

Voorbeelden van kennisvragen die de kennisagenda benoemt, zijn:

- Wat zijn de gezondheidsgevolgen (positief en negatief) van adaptatiemaatregelen zoals het inzetten van meer groen, water, hittebestendige bouw?
- Wat is de impact van klimaatverandering, zoals UV-straling, hittestress, allergieën, infectieziekten, zoönose en mentale problemen op gezondheid en op het zorgsysteem, en hoe passen we de zorg hier op aan?
- Wat is de meest efficiënte mix van maatregelen om gezondheid te bevorderen en risico's te minimaliseren?
- Wat zijn de impact, kosten en baten van deze adaptatiemaatregelen?
- Hoe kan de bestaande kennis het beste worden vertaald naar de beleidspraktijk en burgers met daarbij aandacht voor bewustwording, risicoperceptie en gedrag?
- Hoe kunnen maatregelen om gezondheidsgevolgen, zoals hittestress, te voorkomen, worden geïntegreerd in bestaande structuren, zoals zorgketens en protocollen?
- Welke kennis heeft zorgpersoneel nodig om de transitie naar een klimaatbestendige en klimaatvriendelijke zorg te ondersteunen en hoe kan dit in de betreffende curricula worden geïntegreerd?
- Hoe kunnen we goede voorbeelden van maatregelen het beste delen met diverse doelgroepen, zoals de verschillende professionals in de zorg?
- Hoe kunnen de verschillende actoren binnen de zorg het beste samenwerken om de klimaatbestendigheid van de zorg te versterken?
- Wat is de weerbaarheid (resilience) van mensen en gemeenschappen in het geval van extreem weer?
- Hoe maken we de zorgsector klimaatbestendig en welke stakeholders moeten daarbij betrokken worden?
- Wat is de effectiviteit van maatregelen in de zorg en het sociale domein met betrekking tot gedrag en bewustzijn?
- Welke kennis heeft de praktijk, zoals zorgpersoneel, stadsontwikkelaars, bouw, gezondheidsdiensten, diëtisten, onderwijs, nodig over de effecten van klimaatverandering en adaptatiemaatregelen op gezondheid en hoe kan dit in de betreffende curricula geïntegreerd worden?
- Welke kennis heeft zorgpersoneel zoals artsen en verpleegkundigen nodig om de transitie naar een klimaatbestendige en klimaatvriendelijke zorg te ondersteunen?
- Hoe kan interactie tussen verschillende disciplines bevorderd worden om tot een meer integrale benadering te komen, zoals de One-Health benadering?
- Hoe kan de voorlichting over risico's van onder andere zongedrag, allergenen, luchtkwaliteit, zoönosen, infectieziekten in het algemeen en het herkennen van symptomen en te nemen maatregelen naar burgers, inclusief lage SES-groepen, zo effectief mogelijk plaatsvinden? Waar is integratie mogelijk (bijvoorbeeld bij een combinatie van voorspellingen van pollen en luchtverontreinigingsniveaus)? Welke ICT-technologieën kunnen ingezet worden om de doelgroepen te bereiken (bijvoorbeeld hitte-apps)?
- Hoe kunnen we goede voorbeelden van maatregelen het beste delen met diverse doelgroepen, zoals de verschillende professionals in de zorg?
- Volgen zelfstandig wonende ouderen de adviezen van het hitteplan op?
- Wat zijn de mogelijke interacties tussen hitte en medicijngebruik? Welke informatie is hierover en wordt dit gedeeld met zorgverleners, apothekers en patiënten? Denken zelfstandig wonende ouderen na over hun medicijngebruik tijdens een hitteperiode?
- Wat is de meest efficiënte infrastructuur om lokale zorg te verlenen in het geval van langdurige hitte?
- Hoe zorgen we dat draagvlak voor maatregelen blijft bestaan, ook als de opgave concreter wordt?
- Wat is de mogelijke invloed van de energietransitie op de gepercipieerde kwaliteit van leven en gezondheid van burgers?
- Hoe kan gedrag de effecten van klimaatrisico's op gezondheid beïnvloeden?
- Wat is het belang en de invloed van deze perceptie bij het formuleren/implementeren van adaptatiebeleid onder andere in de zorgsector?

Samenvatting

Er is nog onvoldoende beeld van de effectiviteit van klimaatadaptatiemaatregelen met het oog op de volksgezondheid. ZonMw zou kunnen bijdragen aan een goede benutting van bestaande kennis en kan ontbrekende kennis laten ontwikkelen en toepassen. De kennisagenda en programmavoorstel Klimaat en Gezondheid bieden een goede basis, ook door samenwerking in initiatieven bij NWO, zoals programmering via de Nationale Wetenschapsagenda (NWA) en het Klimaatonderzoek Initiatief Nederland (KIN).

2.2 Methodiekontwikkeling

Wat loopt er binnen ZonMw en waar liggen mogelijkheden?

Vanuit de maatschappelijke opgave Passende Zorg wordt programma overstijgend aandacht besteed aan onder andere de principes van Passende Zorg. Hieronder valt ook duurzaamheid. De rol van ZonMw ligt hierbij op:

- Duurzaamheid als relevantiecriteria hanteren.
- Uitkomstmaten ontwikkelen voor duurzaamheid.
- Methodieken ontwikkelen voor het meten van milieu-impact.
- Onderzoek naar de impact op milieu.
- Agenderen van het onderwerp bij onder andere onze opdrachtgever.

Er zijn ZonMw-programma's die niet specifiek gericht zijn op één van de zes genoemde pijlers uit deze inventarisatie, zoals:

- Het programma Langdurige zorg en ondersteuning. Binnen de programmalijn Kennisontwikkeling vallen het (door)ontwikkelen van kennis over de toegevoegde waarde van interventies binnen de langdurige zorg en ondersteuning. Het (door)ontwikkelen, inclusief validatie, van geschikte onderzoeksmethodieken en relevante uitkomstmaten is hier ook onderdeel van. Denk bijvoorbeeld aan uitkomstmaten die iets zeggen over kwaliteit van leven of positieve gezondheid, maar ook aan uitkomstmaten die het effect op de benodigde arbeidscapaciteit weergeven en iets zeggen over het effect op de duurzaamheid van de zorg. In 2024 heeft vanuit de programmalijn Kennisontwikkeling de ronde Kennisontwikkeling Passende zorg in de Wet langdurige zorg plaatsgevonden, waarin 9 projecten zijn gehonoreerd en waarvan 5 projecten zich richten op methodiekontwikkeling. Momenteel vindt hier ook een tweede ronde van plaats, waarin aanvragers in hun subsidieaanvraag uitkomstmaten kunnen gebruiken die (door)ontwikkeld kunnen worden op het gebied van duurzaamheid. In de ingediende subsidieaanvragen bij deze ronde is dit echter niet teruggekomen.
- ZonMw-programma Zorgevaluatie en Gepast Gebruik (ZE&GG) werkt samen met ZINL en RIVM aan de ontwikkeling van een tool voor milieu-impact: kunnen LCA's eenvoudiger en goedkoper?
- Vooruitlopend op bovenstaande, worden projectleiders binnen het programma ZE&GG gevraagd om in hun aanvraag een eerste inschatting met toelichting te geven van welke impact het voorgestelde voorstel kan hebben op onder andere duurzaamheid. Onderzoekers dienen aan te geven welke informatie beschikbaar is, welke informatie verzameld zou kunnen worden en op welke wijze.
- In het programma Goed Gebruik Hulpmiddelen Thuis (GGHT) worden aanvragers gewezen op de leidraad en de website van het platform "Duurzaamheid en Medische Hulpmiddelen". De leidraad is een eerste stap naar het verduurzamen van medische hulpmiddelen.
- In de Open ronde 6 en 7 van GGHT wordt aanvragers gevraagd te beschrijven hoe zij aandacht aan de duurzaamheid van hulpmiddelen besteden door aan ze te vragen welke parameters van duurzaamheid ze meenemen (bijvoorbeeld water, energie, afval, circulariteit, herwinbare/hernieuwbare materialen), welk milieurendement ze verwachten, of duurzaamheid in het kader van hulpmiddelen het uitgangspunt is en welke experts er bij het onderzoek betrokken zijn op het gebied van duurzame zorg. Duurzaamheid van hulpmiddelen is ook als criterium meegenomen in de beoordeling van de subsidieaanvragen. Omdat deze rondes zich nog in de projectidee-fase bevinden, moet er nog bekeken worden hoe duurzaamheid in de uitgewerkte subsidieaanvragen wordt beoordeeld en wat de effecten hiervan zijn op de duurzaamheid van het onderzoek.

- In het Health Technologie Programma (HTA) wordt milieu-impact nog niet concreet benoemd in oproep teksten. Bij “methodologie als product” kan het gaan om een methodologie die rekening houdt met meerdere uitkomsten.
- Naast onderzoek richt ZonMw zich ook op de implementatie van duurzame initiatieven op alle thema’s van de GDDZ 3.0. Hiervoor is de methodiek van de Implementatie- en Opschalingscoaching (IOC) behulpzaam van het programma Zorg voor Innoveren. De belangstelling in het veld is groot, vooral vanuit de verpleeg-, verzorgingshuizen en thuiszorg (VVT) en ziekenhuizen. In 2026 zal er nog een ronde worden uitgezet.
- In 2024 vinden de voorbereidingen plaats voor het Kader Programma Passende Zorg. In dit programma komt naar verwachting ruimte voor o.a. onderzoeksmethodologie (hoe meet je duurzaamheid en hoe weeg je het ten opzichte van andere criteria zoals bijvoorbeeld arbeidsinzet?). Dit Kaderprogramma ondersteunt het Zorginstituut bij het pakketbeheer van de zorgverzekeringswet en de wet langdurige zorg.

Wat zijn kennishiaten?

Zoals genoemd bij de pijlers CO2-reductie en circulair werken is er in de kennisagenda Planetary Health behoefte aan de harmonisatie van meetmodellen. In het NTvG 2023 wordt hierbij aangesloten. De behoefte aan kwantitatieve data om de milieu-impact te meten neemt toe, ook in het kader van het verbeteren en verbreden van de toets op het basispakket (VVTB). Op dit moment is het complex, tijdrovend en duur om “duurzaamheid” te meten.

In het beoogde ZonMw Kaderprogramma Passende Zorg kunnen vragen worden ondergebracht die voortkomen uit het advies Arbeidsinzet en een duurzaamheid dat wordt voorbereid door het Zorginstituut.

Samenvatting

Zowel veldpartijen als ZonMw hebben behoefte aan data om milieu-impact op eenduidige wijze te meten. Hiervoor is de ontwikkeling en harmonisatie van meetmodellen gewenst. Het beoogde ZonMw Kaderprogramma Passende Zorg biedt hier naar verwachting mogelijkheden voor. Daarnaast blijkt de methodiek van de Implementatie en Opschalingscoaches van het ZonMw programma Zorg voor Innoveren van belang voor de implementatie van duurzaamheidsinitiatieven.

2.3 ZonMw-Procedures

ZonMw wil toewerken naar een “nieuw normaal” ([Timmerhuis 2023](#)). Hierin is het vanzelfsprekend dat klimaat, gezondheid en groene werkwijze worden meegenomen in afwegingen om een subsidieverzoek te honoreren. In de bedrijfsvoering, maar ook in de kerntaak van ZonMw: programmering en financiering van onderzoek. In 2024 is er vanuit ZonMw een visiedocument ontwikkeld en is besloten duurzaamheid mee te nemen als evidente voorwaarde in de subsidieoproepen (zie [ZonMw beleidsplan 2025-2029](#) p. 29). Dit criterium moet nog nader worden uitgewerkt in een beoordelingskader en geïmplementeerd. Door duurzaamheid als criterium te hanteren draagt ZonMw bij aan de bewustwording bij aanvragers en ontstaat er meer zicht op potentiële kennisvragen.

Vooruitlopend hierop vinden al de volgende initiatieven plaats:

- Een aantal programma’s heeft duurzaamheid al in de subsidieoproep opgenomen. Zo heeft het programma Klimaat en Gezondheid 2 duurzaamheid meegenomen als beoordelingscriterium in hun subsidieoproep van 2024, waarin het project GoHot is gehonoreerd. Dit zal geëvalueerd worden, ter voorbereiding op het ZonMw-breed inzetten van dit criterium.
- Aansluitend bij het ZonMw beleidsplan 2025-2029 wordt vanuit de Jeugd-programma’s, maar ook vanuit het programma Goed Gebruik Geneesmiddelen, ingezet op duurzaamheid door aan te sluiten bij de subsidievoorwaarde “Vindbare en herbruikbare kennis”. Zoals in het beleidsplan staat: (Onnodige) dataverzameling is namelijk een belangrijk aspect om mee te nemen bij verduurzaming, omdat ook dit veel energie kost.
- Bij ZE&GG wordt samen met ZINL nagedacht over het meenemen van duurzaamheid in zorgevaluaties.
- Bij ZE&GG worden indieners gevraagd om een eerste inschatting met toelichting te geven welke impact het voorgestelde projectidee kan hebben op duurzaamheid.
- ZonMw is aangesloten bij het afstemmingsoverleg met NWO, over duurzaamheid van het onderzoek.

- Binnen het cluster Sport & Bewegen worden subsidieaanvragers erop gewezen om bij hun dataverzameling gebruik te maken van Sport Data Valley ter bevordering van hergebruik data.
- Binnen de Open Competitie zijn (ideeen) voor voorstellen op het gebied van duurzaamheid ingediend. Helaas kan duurzaamheid nog niet meewegen binnen de Open Competitie, omdat de regie hiervoor bij NWO ligt. Hierdoor is in de laatste fase van de beoordeling een goed beoordeeld voorstel op het gebied van duurzaamheid uiteindelijk niet gehonoreerd.

Samenvatting

Naast onderzoek doen naar duurzaamheid is ook de aandacht voor de duurzaamheid van het onderzoek van belang. Afgelopen jaar heeft ZonMw dit laatste onderdeel opgepakt, waar uit voortgekomen is dat duurzaamheid als subsidie criterium zal worden meegenomen in ZonMw subsidieoproepen. Dit vraagt nog wel om een aantal voorbereidingen. Enerzijds hoopt ZonMw hierdoor meer bewustzijn te creëren onder subsidieaanvragers en overige betrokkenen. Anderzijds is het doel om subsidieaanvragers aan te zetten tot het verduurzamen van hun onderzoek.

Bijlage A Verantwoording rapportage

In vervolg op de Verkenning Programmering Duurzame Zorg (2022) is op verzoek van het MT van ZonMw en in opdracht van VWS/MEVA in 2023 een nadere inventarisatie gestart naar lopende activiteiten en mogelijkheden op het gebied van Duurzaamheid en Gezondheid. De pijlers van de GDDZ 3.0 (klimaatmitigatie) en de ontwikkelingen op het gebied van klimaatadaptatie vormen hierbij het kader.

Alle 14 clusters van ZonMw zijn in 2023 één of meerdere keren per pijler bevraagd over hun activiteiten en plannen. Dit is gedaan aan de hand van de volgende vraag: “(Hoe) draagt jouw programma bij aan kennisontwikkeling en implementatie op het gebied van duurzame zorg en gezondheid?”. Eind 2024 en begin 2025 zijn de clusters/programma's van ZonMw in de gelegenheid gesteld aanvullingen te geven.

De resultaten zijn verwerkt en afgezet tegen de kennisvragen uit de kennisagenda's Klimaat en Gezondheid en Planetary Health.. Op basis hiervan is een samenvatting gemaakt, waarin staat aan welke kennis behoefte is en waar versterking nodig is. Gezien de rol van ZonMw ten aanzien van methodiekontwikkeling en procedures wordt ook gekeken hoe ZonMw in haar programmering kan bijdragen aan het verminderen van de milieu-impact en waarop in vervolprogrammering kan worden ingezet.

Dit resultaat is hopelijk behulpzaam bij de invulling van het onderzoek op het gebied van duurzaamheid, preventie en welzijn.